

УДК340.15:349.2:94(477)

DOI: <https://doi.org/10.31732/2707-9155-2019-34-30-35>

Правова регламентація трудової діяльності малолітніх та неповнолітніх в часи Гетьманату

Корнієнко О.О.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
тел.: (067) -14-814 -11, e-mail: KornienkoOO@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0002-2836-9585*

Legal regulation of the labor activity of minors during the hetmanate's time

Korniyenko O.

*Ph.D. in Law, Associate Professor of Department of the theory and history of state and law “KROK” University, st. Tabirna, 30-32, 03113, Kyiv, Ukraine
tel.: (067) -14-814 -11, e-mail: KornienkoOO@krok.edu.ua
ORCID: 0000-0002-2836-9585*

Анотація. На сьогоднішній день актуальним залишається питання правової регламентації трудової політики держави щодо різних верст населення, зокрема дітей та підлітків. Проіснувавши майже тридцять років, українська держава, при регулюванні трудових відносин досі використовує трудове законодавство радянського союзу з доповненнями та правками. Вже довгий час ведуться дискусії щодо розробки та прийняття власного трудового кодексу, який би ґрунтувався на європейських цінностях та враховував сучасні тенденції в трудовій діяльності. Але не дивлячись на те, що умови праці, види та методи діяльності зазнають постійної еволюції, доречно було б познайомитися із особистим історичним досвідом. Цікавим, на наш погляд, дослідити законодавчі ініціативи в цій сфері в період національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. чи хоча б приділити одному із державних утворень цього періоду, як найбільш приближеному до сьогодні. Автор у своїй статті зосередився на Українській Державі часів Павла Скоропадського, як одній із перших, що дійсно приділяла увагу соціальній та трудовій політиці і для реалізації якої навіть створила окреме міністерство. У статті досліджено юридичну складову зазначеного періоду щодо правової регламентації трудової зайнятості малолітніх та неповнолітніх осіб. Автор проаналізував Положення про охорону праці малолітніх та підлітків, яке присвячене детальної регламентації трудової діяльності осіб, які не досягли вісімнадцяти років. У ньому з'ясовано порядок прийняття на роботу у залежності від віку дитини, деталізовано умови праці, нормування праці у залежності від віку, визначено перелік робіт на які малолітні та

неповнолітні не можуть бути допущені у жодному разі, порядок проходження медичного огляду та перелік установ і лікарень що можуть такий огляд здійснювати тощо. В процесі дослідження даного періоду, автор робить порівняння із сучасністю і доходить до висновку, що деякі моменти в правовому регулюванні трудової діяльності є однаковими або дуже подібними.

Ключові слова: соціальне забезпечення, соціальний захист, соціальна політика, Українська держава часів П. Скоропадського, трудова діяльність дітей, робітнича політика.

Формул: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 5.

Annotation. To date, the question of the legal regulation of the state's labor policy towards different segments of the population (in particular children and adolescents) remains relevant. Having existed for almost 30 years, Ukrainian State still uses the labor law of the Soviet Union with supplements and amendments in regulating labor relations. Discussions about the development and adoption of a Labor Code that would be based on European values and would take into account current labor trends have been ongoing for a long time. But despite the fact that working conditions, types and methods of activity are evolving all the time, it would be appropriate to get acquainted with personal historical experience. From our point of view, it is interesting to examine legislative initiatives in this area during the period of national liberation competitions of 1917-1921 years, or, at least, one of the state entities of this period, as the closest to the present statehood. In the article the author is focused on the Ukrainian State of the times of Pavlo Skoropadsky, as one of the first states that really paid attention to social and labor policy and even created a separate ministry to ensure completion of these projects. In the article the legal component of the specified period is being investigated regarding the legal regulation of employment of kids and minors. The author analyzed The Regulation on the Labour Protection of Minors and Adolescents, which deals with the detailed regulation of the employment of people under the age of eighteen years. The Regulation focuses on the procedure of employment depending on the age of child, provides details about the working conditions. Also in The Regulation are clarified age-related standardization of work, identified a list of jobs that may not be allowed for minors, established the procedure of medical examination and a list of facilities and hospitals that can carry out such examinations. In the process of studying of specified period, the author makes a comparison with modernity and concludes that some points in the legal regulation of employment are the same or very similar.

Key words: social security, social protection, social policy, Ukrainian state of times P. Skoropadsky, labor activity of children, labor policy.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 5.

Постановка проблеми

Сучасні державотворчі процеси в Україні зумовлені низкою чинників соціального характеру. Труднощі, які виникають на шляху їхнього подолання, спонукають учених і громадськість звертати увагу власне на їхній історичний контекст. Одним із важливих завдань сьогодення є з'ясування процесу еволюції правового регулювання соціальної та робітничої політики в укра-

їнському праві. Зі здобуттям Україною незалежності відкриття низки архівних фондів дало нові перспективи для дослідження процесу українського державотворення та розвитку української політико-правової думки. Її особливу цікавість для нас становить саме соціальна орієнтованість вітчизняної правової практики.

Українська держава П. Скоропадського проіснувала всього 7,5 місяців,

але незважаючи на свою скороминучість, мала вагомим досягнення в сфері соціального захисту населення, окремі аспекти яких є малодосліджуваними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичну основу дослідження становлять наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених. Серед українських науковців слід зазначити: Андрусишина Б.І., що досліджував різні аспекти робітничої політики українських урядів 1917-1920 рр.; Булгакова Ю. В., який цікавився промислово-робітничою політикою уряду гетьмана Павла Скоропадського; Гай-Нижник П., предметом дослідження якого була проблема безробіття в період Гетьманату. Вищепераховані дослідники загалом досліджували робітничу політику зазначеного періоду, при цьому лише побіжно торкалися трудової політики стосовно малолітніх та неповнолітніх осіб.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

В Україні існує реальна потреба розгалуженого і дієвого права соціального забезпечення, створення цілої системи правового захисту в усіх випадках існуючих соціальних ризиків, належного потрактування юридичною наукою всіх, без винятку, соціально-забезпечувальних відносин, які виникають унаслідок здійснення державою своєї соціальної функції. Першочерговим є забезпечення базових прав людини. Серед таких – право на життя, житло, освіту, медичну допомогу тощо. Особливе місце у соціальній політиці держави посідає захист малолітніх та неповнолітніх осіб. Даний аспект є малодосліджуваним і може бути сьогодні корисним з погляду історичної ретроспективи та для порівняльного досвіду з сучасним українським законодавцем.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження досвіду уряду Української Держави часів Гетьманату в сфері трудової регламентації малолітніх та неповнолітніх осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження

Українська Держава часів Павла Скоропадського посідає визначне місце в історії Українській революції, адже, незважаючи на нетривалий час свого існування, саме завдяки йому було досягнуто вагомим, навіть неповторним результатам у різних сферах життя.

Як зазначає у своєму дисертаційному дослідженні М. М. Шумило, в період гетьманського правління законодавче забезпечення соціальної політики, порівняно з попередніми періодами, також було недостатнім [1]. Водночас, саме за гетьмана П. Скоропадського було вирішено створити окремий вищий виконавчий орган, який би зосереджено займався соціальною політикою. З цією метою 25 травня (за н.ст.) 1918 р. було створено перше Міністерство народного здоров'я й державної опіки (далі – МНЗДО) [2], що було одним із важливих кроків гетьманського уряду в соціальній сфері.

Ще одним міністерством, що здійснювало соціальну підтримку населення в цей час, було Міністерство праці (далі – МП) з розгалуженою системою департаментів, відділів та підвідділів.

3 травня 1918 р. в уряді, сформованому Ф. А. Лизогубом, посаду міністра праці посів соціаліст, професор зоології 53-річний Юлій Миколайович Вагнер. Спочатку існування Української Держави (у травні 1918 р.) штатний розпис Міністерства складався з 9 департаментів, який включав: департамент законодавчих внесень, канцелярію, департамент охорони праці, соціального забезпечення, взаємовідношення праці та капіталу,

ринку праці, статистики, правничий та громадських робіт. Але влітку 1918 р. структура Міністерства дещо скоротилася і тепер МП мало у своєму складі 6 департаментів: загальних справ, законодавчих внесень, охорони праці, ринку праці, громадських робіт та статистичне бюро.

Остаточного вигляду структура МП набула лише восени 1918 р., коли Радою Міністрів було зрештою ухвалено і затверджено 20 жовтня гетьманом П. Скоропадським Закон «Про штати центральних установ Міністерства Праці», за яким міністерство складалося з шести підрозділів: адміністрації самого міністра, трьох департаментів (загальних справ, ринку праці та громадських робіт, охорони праці), статистичного бюро і редакції відомчого друкованого органу «Вісника Міністерства Праці» [3].

Достатньо цікавою політика Української Держави була стосовно соціального забезпечення малолітніх та підлітків. У Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України зберігається «Положення об охороне труда малолетних и подростков» [4], в якому, зокрема, зазначається (п. 1), що дія цього Положення призначена для тих, хто «користується найманою працею (фабрично-заводські, гірничі, гірничозаводські, ремонтно-будівельні, транспортні заклади, постійні і торгуючі в рознос і розвіз торгівлі заклади і казенні, незалежно від кількості людей, зайнятих у них по-найму)» [4]. Дія цього Положення розповсюджувалася також на підлітків, зайнятих у закладах за договором навчання [4].

Цікаво, що законодавець давав визначення, кого вважати малолітнім і підлітком, яке переважно співпадає з трудовими категоріями, що визнає сучасна юридична практика. Так, у п. 2. зазначається, що малолітніми є діти, які «не досягли 14 років від народження»;

стосовно ж їхнього права на працю Положення встановлює, що «до роботи [вони] не допускаються». Також вказується, що «до підземних робіт забороняється допускати підлітків, які не досягли 17 років від народження».

На сьогоднішній день неповнолітньою вважається особа, яка не досягла 18 років [5], тоді як у добу правління П. Скоропадського нею вважався 17-річний підліток.

Для осіб у віці від 14 до 17 років встановлювалася низка правил, за умов дотримання яких вони допускалися до роботи. Підлітки не могли бути зайняті роботою у віці від 14 до 16 років більше шести годин на добу й у віці від 16 до 17 років більше восьми годин на добу, не включаючи часу, необхідного для живання їжі та відпочинку.

Робота підлітків не повинна була тривати більше чотирьох годин поспіль, причому перерва на обід не могла бути меншою за півгодини і більшою, ніж 2 години [4]. Між іншим, це визнається трудовим законодавством сучасної України.

Підлітки не могли бути зайняті роботою між сьомою годиною вечора та шостою годиною ранку. Тобто, заборонялося використовувати їхню працю в нічний час, що є однією з головних вимог до використання праці підлітків і сьогодні. У закладах, в яких була введена шістнадцятигодинна безперервна робота з двома змінами, нічний час, протягом якого підлітки не допускалися до роботи, рахувався від дев'яти годин вечора до п'яти годин ранку. Заборонялося використовувати роботу підлітків у неділю і встановлені законом або обов'язковими постановами святкові дні. Не допускалися вони до надурочних робіт. Підлітків, зайнятих роботою за наймом в одному закладі, заборонялося одночасно приймати на роботу в іншому закладі. Вони не допускалися

до роботи без засвідчення їхнього віку в метричних свідоцтвах або виписці з церковних книг. Ці документи повинні були зберігатися в конторі закладу і надаватися особам трудового нагляду за першою ж вимогою [4].

Підлітки не допускалися до роботи без засвідчення лікаря в тому, що вони здорові й за станом свого здоров'я можуть бути допущені на ту роботу, на яку наймаються. Довідка лікаря зберігалася в конторі закладу і пред'являлася особам трудового нагляду за вимогою. Зазначені в цій статті документи мали право надавати лише «суспільні лікарі» (земські або міські), лікарі лікарняних кас або ж лікарі, занесені в особливий список, який був затверджений місцевими органами МП [4]. Допущені до праці підлітки проходили огляд у вказаних лікарів не рідше двох разів на рік, а також – за вимогою посадових осіб трудового нагляду. Результати огляду вносилися в особливу «шнурову книгу» закладу. Якщо лікар установлював, що робота, на якій зайнятий підліток, шкідливо впливає на його здоров'я, він робив відповідну відмітку в цій книзі та повідомляв про це посадову особу трудового нагляду. Та, в свою чергу, видавала розпорядження про звільнення підлітка від шкідливої для його здоров'я роботи. Лікарський огляд підлітків проводився безкоштовно (він нічого не коштував як дітям, так і їхнім піклувальникам та роботодавцям). Витрати на лікарський огляд підлітків покривали відповідні земські, міські установи, а також – державна скарбниця.

Окрім того, заборонялося допускати підлітка до таких виробництв, які за своїми властивостями були небезпечними, могли зашкодити його здоров'ю або негативно позначитися на його моралі. Список таких виробництв і робіт оголошувався Головною палатою праці [4]. До заснування Головної палати праці

видання цього списку покладалося на МП спільно з Міністерством торгівлі і промисловості (як власне й інші функції ще не існуючої тоді Головної палати праці) [4].

Усі працюючі у закладах підлітки повинні були стояти на обліку в особливій «шнуровій книзі», яка закріплювалася печаткою посадової особи з трудового нагляду. В цій книзі зазначалися ім'я, по батькові, прізвище підлітка; число, місяць і рік його народження; місце проживання підлітка та його батьків, а за відсутності останніх – закладу, який ніс за нього відповідальність; відомості про одержання освіти; час вступу на роботу; рід занять підлітка; час і причини припинення або звільнення з роботи підлітка. Крім того, у книзі містилася особлива графа для зауважень посадових осіб трудового нагляду. Ця книга мала зберігатися в конторі закладу і надаватися посадовим особам трудового нагляду за першою ж вимогою [4].

Висновки

У підсумку варто зазначити, що охорона праці малолітніх та підлітків у добу УД 1918 р. була досконало розроблена і закріплена на законодавчому рівні. У той час чітко регламентувалися умови прийняття підлітків на роботу, правила їхнього обліку, стеження за станом їхнього здоров'я тощо. Фактично працювати в УД дозволялося людині, яка досягла 14-річного віку. Підлітки мали менший, порівняно з повнолітніми працівниками, робочий день; не використовувалися у нічних змінах і надурочних роботах. Привертає увагу юридично закріпленій безкоштовний лікарський огляд і нагляд за працюючими неповнолітніми. Загалом варто зауважити, що цю ланку соціальної політики гетьманський уряд намагався забезпечити відповідно до потреб людини і вимог часу.

Література

1. Шумило М. М. Правове регулювання пенсійного забезпечення державних службовців: дис... канд. юр. наук: 12.00.05 / М. Шумило. Київ, 2009. 244 с.
2. Держархів Харківської області. – Ф. 304, оп. 1, спр. 3458. – 56 арк.
3. Гай-Нижник П. П. Міністерство праці Української Держави і робітниче законодавство Гетьманату 1918 р. у світлі невідомих документів. Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства. Київ: Поліграфічний центр «Фоліат», 2007. Т. XVIII. С. 325-350.
4. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф. 2857, оп. 1, спр. 10. – 20 арк.
5. Цивільний кодекс України. Київ: Алерта; ЦУЛ, 2011. 308 с.

Reference

1. Shumylo, M. M. (2009), “Legal regulation of the pension provision of civil servants”, Abstract of Ph.D. dissertation, Theory of state and law, History of politics and law teachings, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
2. State Archive of Kharkiv region, f. 304, op. 1, case. 3458, 56 sheets.
3. Gai-Nyzhnik, P.P. (2007), “Ministry of Labor of the Ukrainian State and labor legislation of the Hetmanate of the 1918 year in the light of unknown documents”, *Collection of the Scientific Researches of the Institute of Ukrainian Studies*. Vol. XVIII. p. 325-350.
4. Central State Archives of Higher Authorities and Administration of Ukraine, f. 2857, op. 1, cf. 10, p. 20.
5. The Civil Code of Ukraine (2011) Kiev: Alerta; CUL, 2011. 308 p.

Стаття надійшла до редакції 05.01.2019 р.